

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
YEREVAN STATE UNIVERSITY

ԱՐԱԲԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

JOURNAL
OF
ARABIC STUDIES

№ 10

ISSN 1829-4510

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
YEREVAN YSU PRESS

2018

*Հրատարակվում է ԵՊՀ արևելագիտության
ֆակուլտետի գիտական խորհրդի որոշմամբ*

*Published by the decision of the scientific council of
the Oriental Studies Department, Yerevan State University*

Խմբագրական խորհուրդ

Editorial Board

Դավիթ Հովհաննիսյան – բ.գ.թ.,
պրոֆեսոր (նախագահ)
Մարգարիտա Խաչիկյան
բ.գ.դ., պրոֆեսոր
Ռուբեն Կարապետյան
պ.գ.դ., պրոֆեսոր
Արշակ Փոլադյան
պ.գ.դ., պրոֆեսոր
Գուրամ Չիկովանի
բ.գ.դ., պրոֆեսոր (Վրաստան)
Սամվել Կարաբեկյան
բ.գ.թ., դոցենտ
Մուշեղ Ասատրյան
PhD (Կանադա)
Սոնա Տոնիկյան
բ.գ.թ., դոցենտ
Մարատ Յավրումյան
բ.գ.թ., դոցենտ
Հայկ Քոչարյան
պ.գ.թ., դոցենտ
Արայիկ Հարությունյան
պ.գ.թ.

Prof. David Hovhannisyanyan
(editor in chief)
Prof. Margarita Khachkanyan
Prof. Ruben Karapetyan
Prof. Arshak Poladyan
Prof. Guram Chikovani
(Georgia)
Dr. Samvel Karabekyan
Mushegh Asatryan, PhD
(Canada)
Dr. Sona Tonikyan
Dr. Marat Yavrumyan
Dr. Hayk Kocharyan
Dr. Arayik Harutyunyan

© Երևանի պետական համալսարան, 2018

© Yerevan State University, 2018

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Վարդան Ղափլանյան

ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ ԲՆԱԿՎՈՂ ԻՍԼԱՄԱԴԱՎԱՆ ԱԲԽԱԶԱԿԱՆ
ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ 1992
-1993 ԹԹ. ՎՐԱՅ-ԱԲԽԱԶԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ.....9-22

Գայանե Մկրտումյան

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԵՎԱՃՈՒՄԸ ՕՄԱՐ ԻԲՆ ԱԼ-ԽԱՏՏԱԲ (634-644)
ԽԱԼԻՖԱՅԻ ՕՐՈՔ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵՎ ՍՈՒՍՈՒԼՄԱՆԱԿԱՆ
ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ.....23-32

Արամայիս Գրիգորյան, Վարդան Ղափլանյան

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ «ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՈՒԹՅԱՆ» ԴՈԿՏՐԻՆԻ
ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵՐՁԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ ԵՎ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ
ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....33-46

Արշակ Գևորգյան

1950-1960 ԹԹ. ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԻՇԽՈՂ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ
ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԲԵՔԹԱՇԻ ՍՈՒՖԻԱԿԱՆ
ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ.....47-60

Աբու Ջաիդ Ալի Մուսա

«ՊԱՂԵՍԻՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԶՏԱԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ»
(«ՖԱԹՀ») ՍՏԵՂԾՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ.....61-75

Լուսինե Մկրտչյան

ԻՍՐԱՅԵԼԻ «ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ.....76-85

Գազիկ Համբարյան

ԿԱՏԱՐՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ ԵՎ ԱՄՆ-Ի

ՄԵՐՁԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՇԱՀԵՐԸ..... 86-95

Դավիթ Հովհաննիսյան, Արու Զաիր Այի Մուսա

ԻՍՐԱՅԵԼԱԲՆԱԿ ՊԱՂԵՍՏԻՆՅԻ ԱՐԱԲ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐԻ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆՅԱՆ

ՊԱՌԱԿՏՄԱՆ ԵՎ ԴԻՄ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ..... 96-113

Վահե Աղասարյան

ԹՈՒՐԹԻՍՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍԻՐԻԱՅՈՒՄ

ԵՎ ՔՐԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆԸ..... 114-120

ԻՍԼԱՄԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Աննա Գևորգյան

ՄԵԿ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ, ՏԱՐԲԵՐ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐ.

ԱԼԻ ԽԱՄԵՆԵԻԻ ԵՎ ՀԱՄԱՆ ՌՈՒՀԱՆԻԻ ՈՐՈՇ

ՏԱՐԱՋԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ..... 121-134

Շուշան Կյուրեղյան

ՆՈՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՈՐԱՐԱՐՆԵՐՆ ԸՍՏ ԻՔՆ ԱԼ-ՋԱՌԻՉԻ

«ԹԱԼԲԻՍ ԻԲԼԻՍ» ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ..... 135-162

Տաթևիկ Մկրտչյան

ՆԱԿՆՆԱԼ-ԲԱԼՆԱԳ-Ի ՈՒՂԵՐՁ-ՆԱՄԱԿՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ԵՎ

ԲՈՎԱՆԴԱԿԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁ..... 163-176

Լևոն Պետրոսյան

ԵՐԵՎԱՆ ՔԱՂԱՔԻ ՄՉԿԻԹՆԵՐԸ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ)..... 177-200

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Դավիթ Հովհաննիսյան

«ԱՐԱԲԸ» ՈՐՊԵՍ ԻՆՖՈՐՄԱՅԻՈՆ ՀՈՍՔԵՐԻ

ԱՂԱՊՏԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԻՔ..... 201-213

Լուսինե Տեր-Հովհաննիսյան

ԲԱՆՏԱՅԻՆ ԵՐԿԻ ԺԱՆՐՆ ՄԵՐՉԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ. «ՀԱՐՄԻԵ».....214-222

Ամայյա Գրիգորյան

ԵՐԳ ԵՐԳՈՑԻ ԵՐԲԱՅԱԿԱՆ ԲՆԱԳԻՐԸ ԵՎ ՀԱՅԵՐԵՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....223-234

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հասմիկ Երիցյան

ԱՐԱԲԵՐԵՆԻ ՃԳՆԱԺԱՍԸ

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՄԻԱՑՅԱԼ ԷՄԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ.....235-255

Զարուհի Խաչատրյան

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԾԱԳՄԱՆ ՈՐՈՇ ՁԻԱՆՈՒՆՆԵՐ ԸՍՏ

ՊԱՐՄԿԵՐԵՆ «DO FARASNĀME. MANSUR O MANZUM»

ՁԻԱՄԱՏՅԱՆԻ.....256-270

Մերվաթ Գոմասա Արդուլլահ Օսման

ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ ԵՎ ԱՐԱԲԵՐԵՆՈՒՄ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ

ՀՈՒՆԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....271-283

CONTENT

HISTORY

Vardan Ghaplanyan

THE FORMATION AND ACTIVITY OF THE MUSLIM ABKHAZIAN
COMMUNITY OF TURKEY DURING 1992-1993 GEORGIAN-
ABKHAZIAN WAR.....9-22

G.ayane Mkrtumyan

THE CONQUEST OF EGYPT DURING THE REIGN OF KHALIFA
OMAR IBN AL-KHATTAB IN CHRISTIAN AND MUSLIM
HISTORIOGRAPHY (634-644).....23-32

Aramayis Grigoryan, Vardan Ghaplanyan

THE IMPLEMENTATION OF TURKEY'S "STRATEGIC DEPTH"
DOCTRINE IN THE CONTEXT OF CONFLICT RESOLUTION
IN THE MIDDLE EAST AND SOUTH CAUCASUS.....33-46

Arshak Gevorgyan

REFLECTIONS AROUND THE INTERRELATIONS BETWEEN
THE TURKEY'S RULING (1950-1960) DEMOCRATIC PARTY
AND THE BEKTASHI SUFI ORDER.....47-60

Abu Zayd Ali Musa

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF "PALESTINIAN
NATIONAL LIBERAL MOVEMENT" (FATAH).....61-75

Lusine Mkrtchyan

LEGAL ASPECTS OF THE LAW OF RETURN.....76-85

Gagik Hambaryan

QATAR CRISIS AND MIDDLE EAST
INTERESTS OF THE USA.....86-95

Davit Hovhannisyan, Abu Zayd Ali Musa

ISRAELI PALESTINIAN ARAB POLITICAL LEADERS'
POSITION ON PALESTINIAN SPLIT AND IT'S REASONS.....96-113

Vahe Aghasaryan

THE POLITICS OF TURKEY IN SYRIA AND
THE KURDISH FACTOR.....114-120

ISLAMIC STUDIES

Anna Gevorgyan

ONE REVOLUTION, DIFFERENT REVOLUTIONARIES: SOME
TENSIONS BETWEEN THE PRESIDENT
ROUHANI AND AYATOLLAH KHAMENEI.....121-134

Shoushan Kyureghyan

THE INNOVATION AND THE INNOVATORS ACCORDING
TO 'IBN AL-JAWZĪ'S "TALBĪS IBLĪS".....135-162

Tatevik Mkrtchyan

DISCUSSION OF SOME STRUCTURAL AND CONTEXTUAL
PECULIARITIES OF 'ALI IBN ABĪ TĀLIB'S LETTERS
IN NAHĠ AL-BALĀĠA.....163-176

Levon Petrosyan

THE MOSQUES OF YEREVAN (HISTORICAL APPROACH).....177-200

LITIRATURE

Davit Hovhannisyan

"ADAB" AS THE ADAPTATION INSTRUMENT FOR
THE INFORMATION FLOW.....201-213

Lusine Ter-Hovhannisyan

THE "HABSIYAT" GENRE IN
PERSIAN LITERATURE.....214-222

Amalya Grigoryan

THE HEBREW TEXT AND THE ARMENIAN

TRANSLATIONS OF THE SONG OF SONGS223-234

LINGUISTICS

Hasmik Yeritsyan

CRISIS OF ARABIC LANGUAGE IN

THE UNITED ARAB EMIRATES235-255

Zaruhi Khachatryan

SOME ARABIC ORIGIN HORSE APPELLATIONS

ACCORDING TO PERSIAN LANGUAGE HORSE BOOK

«DO FARASNĀME. MANSUR O MANZUM»256-270

Mervat Gomaa Abdullah Osman

THE GREEK LOANWORDS MUTUAL IN

ARABIC AND ARMENIAN271-283

ԲԱՆՏԱՅԻՆ ԵՐԿԻ ԺԱՆՐՆ ՄԵՐՉԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ. «ՀԱԲՄԻԵ»

Լուսինե Տեր-Հովհաննիսյան
lusine.terhovhannisyan@ysu.am

Բանալի բառեր. Հաբսիե, դասթան, դասիդե, դաթե, ռոբայի, բանտային երկեր

«Հաբսիեն» իրանական գրականության մեջ բանտային երկի ժանրն է, որում արտացոլված են անազատության մեջ գտնվող մարդկանց զրկանքներն ու տառապանքները (Акимюшкина 2002):

Նախքան պարսից արձակում տարածում գտնելը, այն արդեն լայն կիրառություն էր գտել չափածո ստեղծագործություններում: Թեպետ կարելի է գտնել որոշ դասթաններ¹, որոնք գրի են առնվել հեղինակների գերության մեջ եղած ժամանակ, այդուհանդերձ, ժանրի անվանակոչումը պայմանավորված է բանտային չափածո ստեղծագործություններով:

Հաբսիեի առաջին օրինակների իրանական գրականության մեջ հանդիպում ենք դեռևս Ֆիրդուսիի «Շահնամե»-ում (օրինակ՝ Բիժան և Մանիժե դասթանում) (Ֆիրդուսի 1975): Բանտային պատկերներ և բանտարկյալի, բանտապանի կերպարներ հանդիպում են նաև Ռուդաքիի (Nafisi 1962/63) դասիդեներում², օրինակ՝ մասնակի կերպով այս ժանրի ստեղծագործություն կարելի է համարել նաև նրա «Գինու մայրը» դասիդեն (Dānešpežūh 1994):

¹ Պրսկ. թրգմ. «պատմվածք»:

² Պրսկ. թրգմ. «ձոներգ, ներբող»:

Երկդարյա դադարից հետո պարսկալեզու գրականությունը վերածնվում է Ռուդաքիի ստեղծագործություններով: Նրա «Գինու մայրը», որը համարվում է վաղ դասիդեի նմուշ, թվում է հաբսիեի ժանրի դասական օրինակ, որտեղ խաղողը և խաղողի վազը այլաբերական-փոխաբերական իմաստով ներկայացվում են որպես մայր և մանուկ: Սպանելով մորը (խաղող), բանտարկում են զավակին (գինի, մաճառ), որը գնդանի տանջանքներից հետո (խմորման տակառ) հայտնվում է տիրակալի սեղանին:

Այս ժանրի դասիդեների հիմնական նպատակը բանտային կյանքի դժվարությունները ներկայացնելն է: Բանաստեղծը փորձում է ընթերցողին համոզել, որ ինքը բանտում հայտնվել է որպես զրպարտության զոհ: Հաբսիե դասիդեներում բողոքները հիմնականում արտահայտված են ստեղծագործության նախաբանում, որպես տրտունջ առ Աստված, կորուսյալ սիրո, անազատության և անարդար աշխարհի:

Որպես առանձին ժանր՝ հաբսիեն առանձնանում է նաև բովանդակային և թեմատիկ առումով: Այստեղ ճակատագրից բողոքներին գումարվում է նաև բանտային կտտանքներից ու տանջանքներից բողոքը: Դրանք առանձնանում են հստակ նպատակային բառապաշարով ու արտահայտչամիջոցներով: Հաբսիեն հանդիպում է նաև քառյակի և դաթեի³ ժանրերում: Սակայն այս թեմատիկան իրականում իր արտացոլումը գտել է հիմնականում դասիդեի ժանրում: Բանտային մոտիվները շրջանառվելով մի քանի հարյուրամյակ բանաստեղծական տարբեր կաղապարներում, այդպես էլ բանաստեղծների համար նոր՝ ինքնուրույն ձևի ստեղծման հիմք չդարձավ, այլ միս ու արյուն

³ Պրսկ. թրգմ. «հատված, բեկոր»:

ստացավ ավանդական ժանրային ձևերում՝ դաթե, ռոբայի ⁴, դասիդե:

Իրանական գրականության պատմության մեջ այս ժանրը քիչ է ուսումնասիրված, եղած հետազոտություններն էլ միայն առանձին պոետների ստեղծագործությունների (Бертельс 1960) շուրջ են: Պարսից գրականության մեջ բանտային երկերն առաջին անգամ ի հայտ են եկել Մասուդ Սաադ Սալմանի (11-րդ դար) (Акимушкина 2003) պոեզիայում, այնուհետև Խաղանի Շիրվանիի (12-րդ դար) (Sajjādi 1996), Ֆալաքի Շիրվանիի (12-րդ դար) (Рустамова 1984) և այլոց ստեղծագործություններում:

Արաբական գրականության մեջ, 10-11-րդ դդ-ում բանտային երկերի ժանրում իրենց ներդրումն են ունեցել Աբու Ֆիրասը (932-968թթ), ալ Մոթամիդը (1040-1095թթ): Բանտային թեման արծարծվում է նաև Իբն ալ-Մութթագայի (861-908թթ) և Սաիդ Իբն Ջուդի (մահ. 897թ.) ստեղծագործություններում:

Իհարկե մեզ հայտնի չէ, թե 10-11-րդ դդ-ում ինչպիսի հիերարխիկ դասակարգման մեջ է եղել բանտային էլեգիան այլ ժանրերի համեմատությամբ, սակայն ելնելով հեղինակների ստեղծագործություններում տեղ գտած հատվածներից, կարելի է ենթադրել, որ դրանք ավելի շատ հարակից են փիլիսոփայա-ասկետիկ լիրիկային: Հաշվի առնելով այն, որ արաբական գրականության մեջ քիչ է ուսումնասիրվել բանտային երկերը, մենք չենք կարող հստակ նշել, թե ի՞նչ դերակատարություն է այն ունեցել պարսկական բանտային էլեգիաների ձևավորման գործում: Պարսկական հենքի վրա արաբական ժանրերն ու ժանրային ձևերը ենթարկվել են նշանակալի փոփոխությունների:

Բացի պարսկական և արաբական գրականության մեջ արտացոլվելուց, բանտային երկերը հանդիպում են նաև

⁴ Պրսկ. թրգմ. «քառյակ»:

անգլիական գրականության մեջ, փաշտու և ուրդու լեզվով գրված ստեղծագործություններում, ինչն էլ մեզ մեծ հնարավորություն է տալիս այն ուսումնասիրել համեմատության մեջ: Սակայն մոնոգրաֆիկ ուսումնասիրությունների բացակայության պատճառով, թե՛ պարսկերենում և թե՛ արաբերենում այն ուսումնասիրվում է ընդհանուր գրականության համատեքստում:

Այս ասպարեզում հատկապես հայտնի են Մասուդ Մասդ Սալմանն ու Խաղանի Շիրվանին: Նրանց հաբսիենները պարսից գրականության մեջ համարվում են այս ժանրի լավագույն նմուշները: Հայտնի է, որ երկար տարիներ նրանք բանտարկված են եղել շիրվանյան շահերի արքունիքում:

Խաղանին բանտային երկերից մեկում իր տառապանքները համեմատել է Հիսուսի չարչարանքների հետ: Նա որոշ դասիղեններում անդրադարձել է նաև դժբախտ սիրահարի կերպարին: Խաղանիի բանտային դասիղեններում բանտը ներկայացվում է նաև որպես անդրաշխարհ, մեկուսարանը՝ որպես քարանձավ: Պոետն առավել ուշադրություն է դարձնում ոչ թե բանտային պայմաններին, այլ բանտային պարագաներին՝ որոնցից են շղթաները, մահճակալը: Շիրվանին ցանկանում է առավելապես հատկանշել կալանավորի ոչ թե ֆիզիկական, այլ հոգեկան տանջանքները:

Խաղանին երբեմն Շիրվանում՝ հայրենիքում գտնվելն իսկ համարում է որպես ազատագրկում՝ այն ներկայացնելով ոչ թե բաց տեքստով, այլ ակնարկներով: Քանիցս որոշել է փախչել Շիրվանից, սակայն հասկանալով դրա անհնարինությունը, կրկին բանտարկվելու վտանգը, հետ է կանգնել այդ մտքից:

Շիրվանշահերը կարող էին պոետին զրկել ֆիզիկական ազատությունից, սակայն չէին կարող զրկել ստեղծագործելու ունակությունից՝ ակնկալելով նաև նրանցից գողտրիկ փառաբանություններ իրենց հասցեին: Եվ բանաստեղծներն էլ

հուսահատության և ցամաան մեջ, ստեղծելով իրենց բանտային երկերը, տուրք են տվել նաև ազատվելու այդ հնարքին:

Մասուղ Մաադ Սալմանիը, իր հաբսիեներում, ի տարբերություն Խաղանիի, միշտ նշում է բանտի անվանումը, տեղանքը և ազատագրկման ժամկետները:

Ֆալաքիի բանտային դասիդեների առանձնահատկությունն այն է, որ, ի տարբերություն Խաղանիի հաբսիեների, բանտային թեման ոչ թե կենտրոնացված է ստեղծագործության նախաբանում, այլ ցրված է ամբողջ դասիդեում, ինչից կարելի է ենթադրել, որ ստեղծագործությունը ոչ թե տիրակալի փառաբանման, այլ միմիայն նրանից ներում ստանալու նպատակ է հետապնդել:

Հաբսիեի ժանրը, ինչպես նշեցինք, իրանական գրականագիտության մեջ առավել քիչ ուսումնասիրված ուղղություններից է: Հաբսիեների մասին հիմնականում ընդհանուր տեղեկությունները ցրված են տարբեր ուսումնասիրությունների մեջ: Ժանրի վերաբերյալ միակ համահավաք ուսումնասիրությունը կարելի է համարել Եկատերինա Օլեգի Ակիմուշկինայի «Тюремная лирика в персидской литературе XI-XIV вв.: генезис и эволюция» աշխատությունը (Акимущкина 2002):

Ընդհանրապես ժանրի ձևավորումը, կայացումն ու զարգացումն ունի բավական կայուն ավանդույթ: Սակայն բանտային երկերի՝ հաբսիեի ժանրը սկսել էր ձևավորվել X դարի երկրորդ կեսից՝ զարգացում ունենալով հետագայում:

11-14-րդ դարերում շատ բանաստեղծներ են փորձել ստեղծագործել հաբսիեի ժանրում՝ ներկայացնելով գերության, աքսորի, տնային կալանքի, ընդհանուր առմամբ անազատության մեջ գտնվելու տեսարաններ: Սակայն այդ տեսարանները չէին անդրադարձնում բուն բանտային կյանքին, այլ կրում էին փիլիսոփայական ասկետիկ բնույթ: Երբեմն բանաստեղծը փորձում էր

ներկայացնել իր սիրային տանջանքները, արքունական կյանքի դժվարությունները որոնք հետագայում, աստիճանաբար ձևավորվելով որպես առանձին ժանրային ձևեր, 13-14-րդ դարերում պատճառ դարձան հաբսիեի ժանրի անկմանը:

Ինչպես նշում է հայտնի արևելագետ՝ քանասիրական գիտությունների դոկտոր պրոֆեսոր Մարինա Ռեյսները, ցանկացած գրական ֆեոմեն ֆունկցիոնալ է տվյալ ժամանակաշրջանի գրականության տեսանկյունից, այն անփոփոխ չէ և պետք է դիտարկել այդ ժամանակաշրջանում առկա կանոններին համապատասխան (Рейсер 1994):

Բանտային դասիդենների էվոլուցիան անհրաժեշտ է դիտարկել 11-12-րդ դարերում պարսից դասիդենների զարգացման համատեքստում: Այդ ընթացքում պարսից դասիդենների առանցքում տեղ գտած կրոնամիստիկական ավանդույթները ակտիվորեն վերափոխվում էին փիլիսոփայադիդակտիկ թեմատիկայով, ինչի արդյունքում լուրջ փոփոխություններ է տեղի ունենում նաև դասիդենների կառուցվածքում:

Հաբսիեի ժանրի ուսումնասիրությունը օգնում է մեզ պարզաբանել այնպիսի ժանրային ձևերի որոշ առանձնահատկություններ, ինչպիսիք են դաթեն ու ռոբային: Հաբսիեի ժանրի մանրակրկիտ ուսումնասիրությունը լուրջ ներդրում կլինի միջնադարյան պարսից պոեզիայի ժանրային ձևերի էվոլուցիայի առավել խորը ուսումնասիրության հարցում:

Այսպիսով հաբսիեն պարսից պոեզիայի ժանրային կարևոր տարատեսակներից է, որն արտացոլում է տվյալ ժամանակի բարքերը, մարդկային փոխհարաբերությունները, անհատի ներաշխարհը: Այն պարսից դասական պոեզիայի յուրօրինակ երևույթներից է: Այս ժանրի վերլուծությունը թույլ է տալիս ուսումնասիրել տվյալ հեղինակների առավել չուսումնասիրված ստեղծագործությունները:

Ստորև ներկայացվում է Խաղանի Շիրվանիի հաբսիեններից մի հատված, որին կցված է բնագրի հայերեն թարգմանությունը՝ կատարված հոդվածի հեղինակի կողմից:

صبح دم چون کله بندد آه دود آسای من
چون شفق در خون نشیند چشم شب پیمای من
مجلس غم ساخته است و من چو بید سوخته
تا به من راوق کند مزگان می پالای من
رنگ و بازیچه است کار گنبد نارنگ رنگ
چند جوشم کز بروتم نگذرد صفرای من
تیر باران سحر دارم سپر چون نفکند
این کهن گرگ خشن بارانی از غوغای من⁵

Լուսաբացին մինչ իմ գլխի խումարը պարզվի,
Մինչ վերջալույսը արյանս ու աչքիս մեջ տեղ գտնի,
Հավաքույթը տխրեցրել է և ես ինչպես վառված ուղի
Մինչև, որ արբունքից հանեն գիտի գտող թարթիչներն իմ,
Գույն ու խաղ է նարնջագույն գմբեթի արածը,
Այնքան եմ տաքացած ու զինով, որ բեղիս տակից դուրս չի
գալիս մաղձն իմ,
Ասես ամուր վահան ունեմ արևածագի նետահարությունից,
Այս վայրի հին գայլի տարափի պես թափվող ոռնոցն իմ:

THE “HABSIYAT” GENRE IN PERSIAN LITERATURE

Summary

Lusine Ter-Hovhannisyanyan
lusine.terhovhannisyanyan@ysu.am

Keywords. *habsiyat, dastan, qasids, rubaiyat, prison lyrics*

Some of the specialists consider Caucasian school of Persian Literature as a separate unit and call it Shirvanic. The representatives of this

⁵ <http://ganjoor.net/khaghani/divankh/ghasidekh/sh176/>

school are Nizami Ganjavi, Хақани Shirvani, Falaqi Shirvani and others. Хақани Shirvani wrote in deferent literary genres , as well as in “Habsiyat”: poems about life in prison. In “Habsiyat” poet writes about privations and sufferings of people who are in jail and lost their freedom. In this article we tried to introduce the genre of “Habsiyat” in Хақани’s works, focusing on the features of this genre and the process of its development

ЖАНР "ХАБСИЕ" В ПЕРСИДСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Резюме

Լուսինե Եր-Օվաննիսյան
lusine.terhovhannisyan@ysu.am

Ключевые слова. *Хабсие, дастан, касида, кита, рубайят, тюремные жалобы*

Некоторые специалисты считают Кавказскую школу персидской литературы как отдельное направление и называют его Ширванским. Представителями этой школы являются Низами Гянджеви, Хакани Ширвани, Фалаки Ширвани и другие. У Хакани Ширвани есть произведения разных жанров, в том числе и хабсие: тюремные песни, которые являются литературными формами, где отражены лишения и страдания людей, которые находятся в тюрьме и потеряли свою свободу. В этой статье мы попытались представить жанр хабсие в произведениях Хакани, сфокусируясь на характерные черты этого жанра и на процесс его развития.

Գրականության ցանկ

1. Ֆիրդուսի, *Շահնամե*, թարգմ.՝ Ս. Ումարյանի, Երևան, 1975:
2. Акимущкина Е. О., “Жанр «тюремной жалобы» (хабсийе) в персоязычной литературе XI в. (к проблеме генезиса)”, *Тезисы докладов научной конференции «Ломоносовские чтения». Апрель 2002. Востоковедение.*, Москва, 2002.
3. Акимущкина Е.О., “Мотивы «заточения» и «неволи» (хабсишат) в структуре касыд Мас'уда Са'да Салмана (1046 1121)”, *Вестник Московского университета*, серия 13. Востоковедение. Москва, 2003 (1).
4. Бертельс Е. Э., *История персидской-таджикской литературы*, Москва, 1960.
5. Рейснер М., “Касыда в системе категорий классической иранской поэтики (XI XII вв.)”, *Вестник Московского университета*, серия 13. Востоковедение. 1994 (3).
6. Рустамова Р., *Творчество Фалаки Ширвани (к проблеме стиля в персоязычной поэзии XIII века)*. Автореф. канд. дис. Москва, 1984.
7. Dānešpežūh M. (ed.), *Dīvān-i Rūdakī*, Tus-Tehran, 1994, ss. 38-42.
8. Nafīsī S., *Muḥīṭ-i zindagī va aḥvāl va ash'ār-i Rūdakī*, 3 vols, Tehran, 1962/63.
9. Saḵḵādī D, *Farhang-e loyāt va ta'bīrāt ba šarḥ-e e'lām va moškelāt-e Dīvān-e Khāqānī*, 2 vols., Tehran, 1996.